

УДК 338.43

М. В. Калінчик,

д. е. н., професор,

Дніпропетровська філія Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

С. М. Калінчик,

генеральний директор НВП ТОВ "ВінМікс-Софт"

І. М. Алексєєнко,

к. е. н., керівник проектів НВП ТОВ "ВінМікс-Софт"

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ В УКРАЇНІ

M. Kalinchyk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Chair of Economics and Enterprise of International University of Human Development "Ukraine" (Dnipropetrovsk branch)

S. Kalinchyk,

General Manager "WinMix Soft Ltd"

I. Alekseenko,

Ph.D. in Economics, Project manager "WinMix Soft Ltd"

CURRENT TRENDS, STATUS AND PROSPECTS OF PORK PRODUCTION IN UKRAINE

У статті розглянуто тенденції розвитку галузі свинарства на сучасному етапі через призму можливості досягнення її ефективного стану. Доведено, що за імпорту свинини за низьким цінами без запровадження ринкових механізмів, контрактної форми інтеграції, діяльності професійних і міжпрофесійних організацій з узгодження цін тощо неможливо досягти конкурентних параметрів виробництва.

The article examined the trends of pig industry at present through the prism of the possibility of achieving an effective condition. It is shown that in conditions of pork imports at low prices without introducing market mechanisms, contract form of integration, activity of professional and inter-professional organizations upon price negotiation etc., it is impossible to achieve competitive parameters of production.

Ключові слова: інтеграція, ціноутворення, конкурентність свинини, державна підтримка, стандарти господарювання, ефективність.

Key words: integration, pricing, competition pork, standards of management, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За одинадцять останніх років (2001—2011 рр.) у світі споживання м'яса зросло на 13,5 % і досягло в середньому 41,2 кг за рік. У його структурі на свинину припадало 37,6 %, м'ясо птиці — 35, яловичину — 22,8 і баранину та козлятину — 4,6 %. Зауважимо, що багато країн, які є мусульманськими, не споживають свинину. Переваги свинини порівняно з іншими видами м'яса полягають не тільки у його якісних, а й економічних характеристиках — показник конверсії корму (витрати його на одиницю приросту живої маси тварин) удвічі більший, ніж при виробництві яловичини або баранини. Тому цій галузі в багатьох країнах надається важливе значення у вирішенні продовольчої проблеми. На противагу в Україні через відсутність прозорих економічних відносин виробництво свинини забезпечує прибутковість лише невеликому відсотку сільськогосподарських під-

приємств. Перевищення цін на свинину на міських продовольчих і оптових ринках, у супермаркетах тощо у 2—3 рази порівняно з цінами, за якими первинні виробники реалізують свинину (у забійній масі) спостерігається від початку реформування аграрного сектору економіки. Внаслідок цього господарства населення скорочують кількість поголів'я свиней, а в сільськогосподарських підприємствах основна частка поголів'я концентрується на потужних комплексах, побудованих до початку процесу реформування або введених у дію за допомогою державних пільг. Дрібний і середній бізнес у цій галузі можливий передусім, якщо держава зможе запровадити контрактну форму економічних відносин із контролем і узгодженням цін професійними і міжпрофесійними організаціями. На цій основі виявлять свій позитивний вплив усі інші чинники, що забезпечують ефективність ведення галузі свинарства.

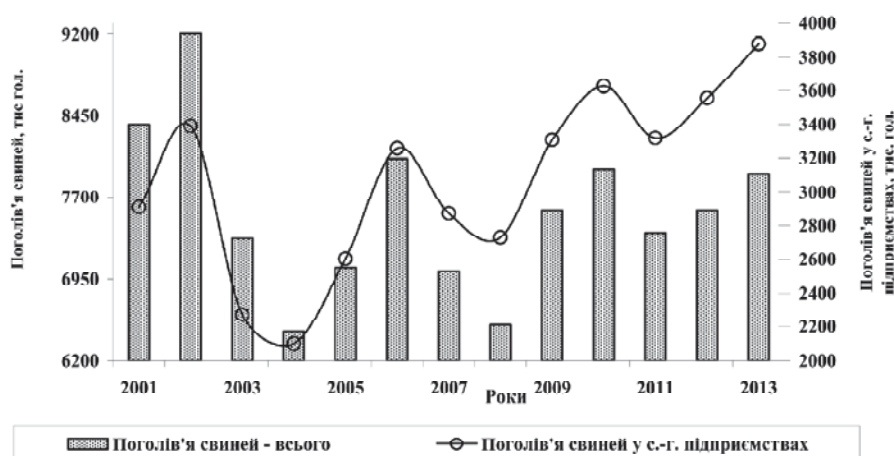

Рис. 1. Динаміка зміни поголів'я свиней в Україні, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах, 2001—2013 рр.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Практично всі зусилля науки та експертів галузі свинарства зосереджені на задіяні таких чинників ефективності її ведення, як удосконалення технологій, організації виробництва, племінної і селекційної справи, нормованої годівлі тощо. Взаємодію імпорту свинини в умовах зростаючої ефективності птахівництва, надмірного збільшення доданої вартості при реалізації свинини на міських ринках, запровадження систем інтенсивної годівлі із наступним підвищенням собівартості виробництва свинини, спаду цін і досягнення збитковості в Україні системно не розглядали.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблем низької ефективності виробництва свинини з виявленням основних причин, висвітлення й розв'язання яких дасть можливість створити платформу для подальшого розвитку цієї високоефективної в багатьох країнах галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ОБГРУНТУВАННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У 2013 р. Україна виробила 2,3 % зерна від загальносвітового обсягу (Франція та Канада — по 2,4 %), а поголів'я свиней становило 0,78 % (Франція і Канада — відповідно 1,38 і 1,31 %) або майже удвічі менше. У 2013 р. споживання свинини в Україні досягло лише 21,5 кг за рік на одного жителя, тоді як населення країн-імпортерів українського зерна (Китай, Іспанія, Португалія, Італія та ін.) споживало її у 1,5—3 рази більше. За даними ФАО в аналізованому році порівняно з 2001 р. поголів'я свиней у світі збільшилося на 14,3 %, а в Україні — залиши-

лося без змін. Лише спостережено процес нарощування поголів'я у сільськогосподарських підприємствах і скорочення — в господарствах населення (рис. 1).

Варто наголосити, що країни, які досягли успіхів у виробництві та споживанні свинини (Білорусь, Бразилія, Аргентина, Китай, Німеччина, М'янма, Філіппіни, Росія, Іспанія, США і В'єтнам), у 2013 р. збільшили кількість поголів'я в середньому на 20 % і утримували 73 % всього

світового поголів'я свиней. У результаті нарощування виробництва свинини споживання її досягло високого рівня. Якщо у 2011 р. споживання свинини в таких країнах, як Австралія, Німеччина, Чорногорія, Польща перевищує 50 кг, у Чеській Республіці, Угорщині, Італії, Латвії, Литві, Португалії, Іспанії — 40—50 кг, у Білорусі, Бельгії, Китаї, Кіпрі, Фінляндії, Франції, Греції, Швеції, Швейцарії, США і В'єтнамі — 30—40 кг. Слід зауважити, що в цих країнах споживають яловичини і м'яса птиці по 20—40 кг у розрахунку на жителя за рік. В Україні у 2013 р. порівняно з 2006 р. споживання свинини зросло на 71 %.

За високого світового попиту на свинину й обмежених ресурсів зерна, у 2013 р. порівняно з 2006 р. скорочення поголів'я свиней в господарствах населення на 15,7 % і зростання — в сільськогосподарських підприємствах на 19,1 % пов'язано з ціновим чинником, адже споживчий попит на свинину та яловичину в Україні залишається незадоволений. Щорічний імпорт 300—450 тис. т сепарованого м'яса у 2006—2013 рр. за ціною в 1,5—3 рази нижчою від цін внутрішнього ринку, звужував попит на м'ясо вітчизняних виробників.

Розрізнені господарства населення, не об'єднанні у збутові кооперативи, через цінову дискримінацію змушені були скорочувати поголів'я свиней та великої рогатої худоби. Україна є особливою країною. Розвиток договірних відносин між підприємствами різних за розмірами і ринковою силою, що законодавчо контролюються, не турбує державних чиновників, особливо аграрного профілю. Такий вектор розвитку подій сильно заважатиме проведенню земельної реформи в інтересах обмеженої кучки латифундистів. Адже за умови контрактних відносин та вертикальної інтеграції не-

Таблиця 1. Групування за рівнем рентабельності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах, 2013 р.

Групування підприємств за рівнем рентабельності, %	Кількість підприємств	Вироблено на 1 підприємство приросту живої маси, т	Середньодобовий приріст живої маси, кг	Собівартість 1 т, грн.			Рівень рентабельності, %
				виробнича	комерційна	± до виробничої	
Не реалізували продукції	159	48	0,379	13381	0	0	0
Більше 100 %	15	13	0,245	13798	6451	-7347	120
50,1–100	43	328	0,634	9191	8936	-256	69
20,1–50	121	611	0,360	12074	11621	-453	35
10,1–20	123	808	0,516	12073	14440	2367	15
0,1–10	319	436	0,484	12409	15177	2768	4
–0,1– –10	220	250	0,434	15517	15573	56	–4
–10,1– –20	220	180	0,442	16466	18063	1597	–13
–20,1 – – 50	633	59	0,312	19489	21760	2270	–33
–50,1 – –100	487	114	0,483	14749	26891	12142	–66
Всього	2340	223	0,443	13614	15497	1883	0,2

можливо було б закуповувати свинину в первинних виробників за ціною, яка в середньому у 1,5–3 рази нижча від ринкової. Саме таку різницю в цінах спостерігаємо багато років на вітчизняному ринку.

З причини відсутності державного регулювання ціни на свинину, а точніше — не проведення моніторингу за витратами і цінами, різні посередницькі структури скуповують свиней за низькими цінами у дрібних, середніх і навіть значної частки великих за розмірами сільськогосподарських підприємствах. Так, за результатами групування сільськогосподарських підприємств за рівнем цін реалізації свиней у живій масі (2013 р.) 17 підприємств за 1 т їх одержали по 2,5 тис. грн., 87 — по 8,3, 279 — по 11,8, 919 — по 14,2, 610 — по 15,9, 123 — по 18 і 146 підприємств — по 23,6 тис. грн. Постає запитання: якої ж якості свинини виробляють вітчизняні товаровиробники, щоб ціна різнилася у стільки разів? У якій країні можна бачити таку різницю в цінах на практично один і той самий продукт і чи можуть бути конкурентними окремі підприємства, якщо вони будуть віддавати вироблену ними продукцією за символічними цінами? Навіть на оптових ринках немає таких розбіжностей у цінах на якісну свинину і набором кісток для домашніх тварин.

Підприємства дрібних і середніх розмірів також потерпають від нерегульованості ринкових відносин, тому утримують невелике поголів'я свиней у розрахунку на одиницю площі ріллі. В Україні турбуються про прирощення багатств обмеженої чисельності населення за рахунок різних некомерційних схем, що суперечать законодавству. За даними групувань (2013 р.), у 52 сільськогосподарських підпри-

ємствах (2,2 % від загальної кількості), де утримується понад 10 тис. тварин у розрахунку на одне підприємство, було 58 % поголів'я свиней (вироблено більше 65 % приросту живої маси свиней). У 329 (14 %) і 1959 підприємствах (83,7 %) відповідно розміром 1–10 тис. і до 1 тис. голів, утримується 28 і 14 % всього поголів'я свиней та вироблено 25,4 і 9,2 % приросту їх живої маси. Окрім диференціації за розміром підприємств вони розрізняються за іншими показниками, зокрема, рівнем товарності. Наприклад, на свинарському комплексі, де утримувалося у 2013 р. понад 200 тис. свиней (Донецька обл.), вироблено 46,8 тис. т приросту живої маси свиней (виробнича собівартість 1 т — 12,3 тис. грн), а реалізовано всього 1,757 тис. т (4 %) за символічною ціною — 3,7 тис. грн. за 1 т (середня ціна по Україні — 15,5 тис. грн.). Де і в якій звітності записано або згадано про 45 тис. т свинини у живій масі? Де "загубилися" по дорозі до споживача такі обсяги свинини? В інших чотирьох комплексах, в яких утримується більше 100 тис. свиней, рівень товарності становив 80–100 %. Такого нерівномірного розподілу підприємств за розмірами (від 1 голови до 210 тис. гол.), рівнем товарності (від 0 до 600 %) та цінами реалізації (від 1,3 до 51 тис. грн. за 1 т) немає в жодній країні світу, де функціонують реальні ринкові відносини. Складається враження, що якась частина сільськогосподарських підприємств займається тільки тим, що відображає у звітності далекі від реальності показники своєї діяльності (табл. 1). Як видно з даних таблиці 1, високий рівень рентабельності в 179 підприємствах (три перші групи) забезпечений не організаційно-управлінськими зусиллями їхніх керівників, а завдяки зани-

женій комерційній (повній) собівартості виробленої свинини порівняно з виробничою. Адже рівень середньодобового приросту живої маси свиней групи рентабельних підприємств лише на 3,3 % перевищує середній показник сільськогосподарських підприємств і становить у середньому 457 грамів.

У збиткових підприємствах рівень комерційної собівартості на 10—80 % вищий порівняно з виробничою й відповідно, що відповідно значно ступені погіршувало результати господарської діяльності. Таке різке зниження комерційної собівартості (перші дві групи) порівняно з виробничою можливе, якщо собівартість перехідної живої маси свиней (незавершене виробництво) з попереднього календарного року була б у 2—3 рази нижча, ніж собівартість приросту їх живої маси. І навпаки (останні групи), комерційна собівартість різко збільшувалася б, якби собівартість перехідної живої маси свиней з попереднього календарного року в декілька разів перевищувала собівартість приросту їх живої маси у поточному році. Фактично у 2013 р. виробнича собівартість 1 т приросту живої маси свиней лише на 2 % перевищила відповідний показник 2012 р. Причини такої незрозуміло високої (перші групи підприємств) і низької (останні групи підприємств) рентабельності можуть пояснити лише органи державного аудиту.

Аналогічна зміна рівня рентабельності виробництва свинини сільськогосподарськими підприємствами простежується в динаміці (рис. 2).

За даними рисунка 2, рівень рентабельності в останні три роки прямував до нуля, тоді як

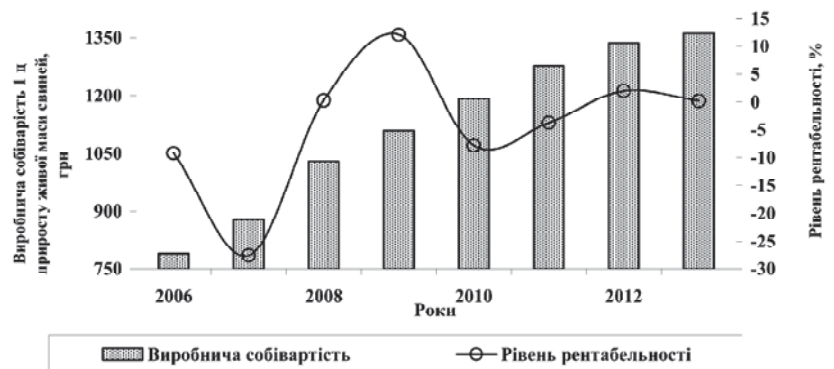

Рис. 2. Динаміка виробничої собівартості приросту живої маси свиней та рівень рентабельності у сільськогосподарських підприємствах, 2001—2013 рр.

виробнича собівартість зростала незначними темпами. Аналіз рівнів собівартості виробництва одиниці продукції (у живій і забійній масі), цін реалізації первинними виробниками, цін оптового та роздрібного споживчого ринку свідчить про неузгодженість інтересів у ланцюгу "виробництво-магазин". Якщо протягом 2006—2013 рр. собівартість виробництва 1 т приросту живої маси свиней (у забійній масі) за збільшилася від 11,3 до 19,5 тис. грн., то роздрібна ціна свинини у торговельній мережі міст або навіть на оптових ринках була у середньому в 2—3 рази вищою (рис. 3).

Відповідно до даних рисунка 3, ціни на ринках міст перевищують ціни реалізації сільськогосподарськими виробниками свинини (у забійній масі) в декілька разів. Ця різниця є більшою порівняно з цінами супермаркетів, підприємств торгової мережі тощо, де у 2013 р. реалізовано споживачам 621 тис. т м'яса та м'ясних виробів (25 % м'яса споживчого кошика). Така велика різниця між цінами реалізації і роздрібними, з одного боку, утримувала галузь свинарства у стані збитковості й одержання надприбутків у торговельній мережі, а з

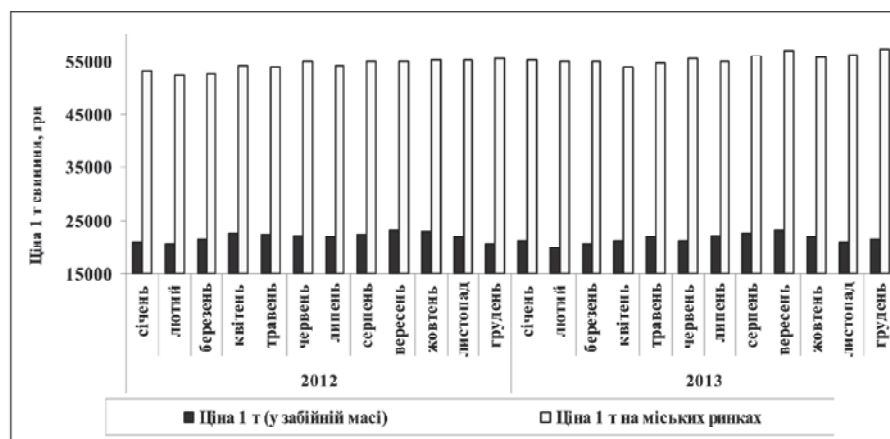

Рис. 3. Динаміка цін реалізації первинними виробниками свинини (у забійній масі) та на міських ринках у 2012—2013 рр.

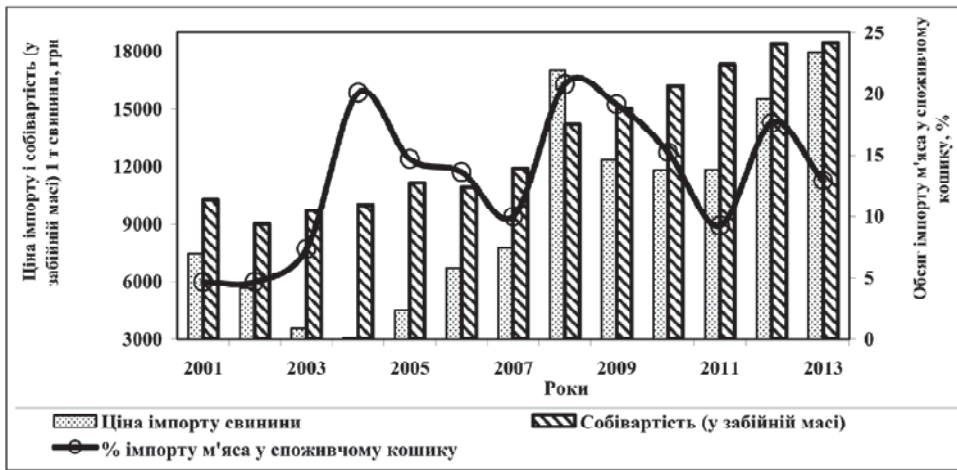

Рис. 4. Динаміки цін імпорту 1 т свинини та її собівартості (у забійній масі) в сільськогосподарських підприємствах, 2001–2013 рр.

іншого — у населення країни за останні 10 років хоч і зросли сукупні доходи у 7,8 раза, але споживання м'яса залишилося на попередньому низькому рівні. Варто наголосити, що за останні 10 років імпортується 10–20 % м'яса до обсягу споживчого кошика за цінами (ще 10 % виробляється і споживається домашніми господарствами) нижчими собівартості виробництва свинини у забійній масі (рис. 4).

Тенденції до підвищення собівартості виробництва свинини є зрозумілими, адже з кожним роком зростають ціни на технологічні ресурси. Але щороку ціни імпорту свинини є нижчими від собівартості її виробництва вітчизняними аграріями. Аналогічна тенденція простежується на ринку яловичини і м'яса птиці. Власне величина ціни імпорту залежить від його структури (товарних груп м'яса, включаючи різні м'ясні відходи).

Ціни на окремі види м'яса внутрішньому ринку залежали також від загального обсягу їх щомісячного імпорту. Так, у 2000–2006 рр., зі збільшенням імпорту дешевого сепарованого м'яса від 15–20 до 40–45 тис. т у місяць ціни для первинних виробників знижувалися на 15–25 % [1]. Але вже в наступні роки щомісячні ціни вже залежали від календарного часу незалежно від обсягів імпорту м'яса, що пов'язано зі збільшенням попиту на м'ясопродукти і скороченням поголів'я тварин у попередні роки до критичної межі. Негативно, окрім дешевого імпорту сепарованого м'яса, також впливає на ціну свинини та яловичини значно нижча собівартість (відповідно і ціна) виробництва м'яса птиці.

Антимонопольний комітет України цікавиться лише цінами кінцевого споживання і не втручається в цінову ситуацію в ланцюгу "виробництво — реалізація — переробка — спо-

живання". Це проблеми Міністерства аграрної політики та продовольства та професійних і міжпрофесійних організацій з узгодження цін, які до цього часу не створені з причини ігнорування депутатами Верховної Ради України попередніх скликань проектів законів щодо діяльності цих необхідних у ринкових умовах інституцій. Тому первинні виробники свинини працюють збитково завдячуючи відсутності діяльності кооперативів зі збуту продукції, різних організацій з узгодження цін, регулювання обсягів імпорту тощо. Основним чинником для первинних виробників залишилося знижувати собівартість виробництва, але немає надії, що результати реалізації цього резерву їм дістануться на тривалий час.

Будемо сподіватися, що урядовці запровадять ринкові правила гри, які захищатимуть інтереси всіх без винятку учасників ринкової взаємодії і в першу чергу — первинних товаровиробників. Тоді у селян з'являються надії, що вони зможуть без ризиків організувати свої конкурентні підприємства невеликих розмірів, у тому числі з виробництва свинини. У цьому разі первинні виробники зможуть з упевненістю дивитися у своє майбутнє і розробляти стратегії розвитку для власного бізнесу.

За такого оптимістичного варіанта, щоб успішно конкурувати на внутрішньому і світовому ринках, підприємства повинні досягти відповідних стандартів господарювання, а саме: 1) конверсія корму за усім поголів'ям 3–3,5 кг на 1 кг приросту живої маси (можливо за середньодобових приростів живої маси свиней понад 800 г); 2) не менше 20 проданих свиней на свиноматку за рік; 3) більше 2,2 посліду на свиноматку; 4) вміст пісного м'яса в туші не менше 58 % тощо. Це — так звана стандартна мета, досягнення якої гарантує стійку конкурентос-

проможність кожного підприємства, що спеціалізується на виробництві свинини.

Поки що в багатьох країнах рівень добової продуктивності свиней у 2—2,5 раза перевищує рівень, досягнутий в Україні. Ідеологія конкуренції вітчизняних виробників свинини на європейських ринках потребує значної корекції — досягти хоча б 70—80 % їх рівня одержаних середньодобових приростів свиней. За існуючих темпів зростання продуктивності свиней наша країна зможе досягти 800 г середньодобового приросту живої маси у 2026 р., 900 — у 2030 і 1000 г — у 2035 році (табл. 2).

Якщо ж буде наведено цивілізований лад у взаємовідносинах і всі учасники інтегрованого виробництва одержуватимуть однаковий рівень прибутковості, тоді ці конкурентні параметри можна досягнути набагато раніше — до 2020 р.

У 2013 р. порівняно із 2006 — м у сільськогосподарських підприємствах України витрати кормів (у кормових одиницях) на 1 т приросту живої маси свиней скоротилися на 43 % і досягли 4,62 т, проте у вартісному виразі вони зросли у 2,9 раза. Цей показник утричі зріс у сільськогосподарських підприємствах України порівняно з 2000 р. України. Тоді як країни Європи, США, Канади й деякі в Латинській Америці та Азії забезпечили конверсію корму (витрати кормів) до 3—3,5 т на 1 т приросту живої маси свиней. Добова ж продуктивність свиней на відгодівлі за цей період зростає лише на 61 %, але її рівень у 2—2,5 раза нижчий від показників багатьох країн.

Таблиця 2. Динаміка основних показників виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах, 2006—2013 рр.

Рік	Витрати кормів на 1 голову, грн.	Середньодобовий приріст на відгодівлі, г	Витрати кормів на одиницю продукції, корм. од.	Вартість 1 ц корму, грн.	Виробнича собівартість 1 ц зерна, грн.
2006	508,7	294	8,12	58,4	43,13
2007	616,5	307	7,62	72,2	55,97
2008	842,9	361	6,5	98,4	55,00
2009	924,6	375	6,59	102,5	68,41
2010	1049,6	375	5,98	128,2	88,13
2011	1245,9	414	5,37	153,5	87,60
2012	1413,5	448	5,39	160,4	121,30
2013	1473,7	474	4,62	184,4	106,28

Привертає увагу зростання вартості 1 ц корм. од. кормів за цей період у 3,2 раза, що більше, ніж зростання собівартості зернових (у 2,5 раза). Така динаміка пов'язана з тим, що частка концентратів у загальних витратах кормів у свинарстві щороку зростала (у 2001—2005 рр. становила 77—88 %, у 2006—2011 рр. — 90—96, а у 2012—2013 рр. перевищила 96 %). Водночас у галузях тваринництва збільшувалася частка комбікормів у витратах концентрованих кормів — від 24 % (2000 р.) до 66 % (2013 р.). Їх ціна придбання більш як 2,5 раза вища, ніж собівартість виробництва зернових культур.

Можна стверджувати, що підвищення продуктивності свиней за добу майже прямо пропорційно залежить від рівня їх годівлі (рис. 5).

Тобто вітчизняні товаровиробники будуть конкурентними на світових ринках за умови підвищення продуктивності свиней за добу, а витрати кормів при цьому знизяться на 25—35 % у розрахунку на одиницю одержаної продукції.

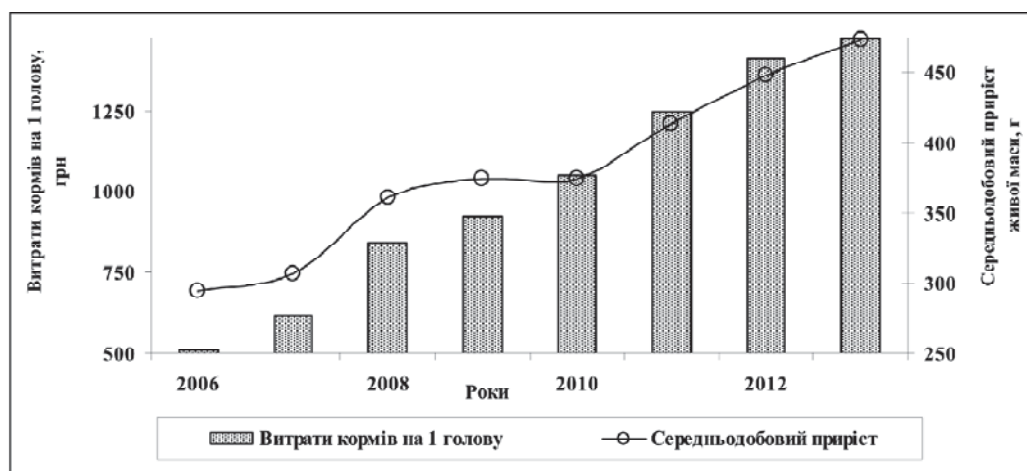

Рис. 5. Динаміка витрат кормів на 1 свиню й одержані середньодобові прирости живої маси на відгодівлі, 2006—2013 рр.

Таблиця 3. Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем добової продуктивності свиней, 2013 р.

Групи за рівнем добової продуктивності свиней, г	Кількість підприємств	Технологічні витрати на 1 гол., грн.	у т.ч. корми	Середньодобовий приріст живої маси, кг	Вироблено на 1 підприємство, т	Рівень рентабельності, %
Немає поголів'я	55	0,0	0,0	0,0	3,4	-36,7
Більше 800	32	3739	2618	0,957	711	3,4
500,1-800	239	2796	1957	0,615	1173	7,2
300,1-500	604	2069	1371	0,406	274	-2,8
150,1-300	802	1667	1030	0,237	46	-18,1
0-150	608	933	475	0,119	27	-8,2
Всього	2340	2199	1474	0,443	223	0,2

Тоді собівартість виробництва свинини знижуватиметься, що є об'єктивним процесом в умовах конкуренції. Інша частина — гарантування справедливої ціни за свинину — пов'язана з державним регулюванням інтеграційних процесів за контрактної форми взаємовідносин по всьому організаційно-технологічному ланцюгу — від виробника до споживача.

Для того, щоб з'ясувати, як змінюється рентабельність виробництва свинини залежно від рівнів середньодобових приростів свиней у сільськогосподарських підприємствах, нами проведено відповідне групування сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Отже, як свідчать дані табл. 3, високий рівень добової продуктивності (понад 0,8 кг), якого давно досягнули розвинені країни Європи, США і Канади, одержали лише 32 підприємства (1,4 % від загальної кількості), 0,5—0,8 кг — 239 (10,2 %), а 2069 підприємств (88,4 %) — нижче 0,5 кг. У перших двох групах підприємств утримується 41 % поголів'я й одержано 58 % від всього приросту живої маси свиней. Забезпечено відносно високі показники добової продуктивності свиней рівнем їх більш якісної

годовлі. За високого рівня продуктивності (0,9—1,1 кг за добу) витрати корму перевищують потребу його на підтримку життя у 3,5 раза, тоді як у нашому випадку (група з високою продуктивністю по відношенню до групи підприємств з низькою) — у 5,5 раза, що вказує на перевитрати кормів для одержання високих рівнів продуктивності та існування резервів скорочення витрат кормів.

З іншого боку, шляхом упорядкування годівлі свиней можна досягти як зростання рівня продуктивності, так і покращення показників конверсії корму (табл. 4).

Як видно з даних таблиці 4, інтенсифікація галузі (зростання витрат кормів на голову) носить стихійний характер і вона не побудована на реалізації досягнень світової і вітчизняної науки та практики у годівлі тварин. Так, зі збільшення витрат кормів у 20—40 разів у розрахунку на одну свиню порівняно з групою з найнижчим рівнем годівлі рівень середньодобових приростів підвищився у 4—5 разів і досяг невисокого рівня — лише 560—666 г за добу. В цілому можна зробити висновок, що зміна породної структури стада, яка забезпечує велику потенційну можливість у вирішенні проблеми продовольства, на практиці не реалізується через причини великих перевитрат кормів, низької продуктивності свиней і високої собівартості.

Для того, щоб досягти ефективних параметрів виробництва свинини, необхідна чітка система підтримки первинних сільськогосподарських то-

Таблиця 4. Залежність рівнів середньодобових приростів живої маси свиней від рівня їх годівлі у сільськогосподарських підприємствах, 2013 р.

Групування за витратами кормів на 1 голову, грн.	Кількість підприємств	Витрати кормів на 1 голову, грн.	Середньодобовий приріст живої маси, кг	Вироблено приросту живої маси, %	Виробнича собівартість 1 т приросту живої маси, грн.	Рівень рентабельності, %
Немає поголів'я	55	0	0	0	8896	-36,7
Понад 4000	41	4957	0,565	0,4	24567	-8,4
2000,1-4000	305	2429	0,662	29,7	13509	5,0
1500,1-2000	343	1776	0,482	26,9	14594	-7,7
1000,1-1500	556	1256	0,415	30,8	12653	3,1
500,1-1000	572	786	0,305	8,0	14235	-7,9
250,1-500	278	346	0,179	3,6	12524	9,6
0-250	190	122	0,135	0,5	16307	-15,3
Всього	2340	1474	0,443	100	13614	0,2

варовиробників і в першу чергу — інституціонального характеру. Необхідно створити сприятливі умови для розвитку кооперації на селі. Поки що в Україні діють законодавчі акти, які підтримують великі сільськогосподарські підприємстві. Фермерські господарства та дрібні селянські господарства залишилися поза увагою державної підтримки. Вони й не потрібні державі за попередньої стратегії розвитку сільського господарства — сприяння експорту свинини, яловичини і м'яса птиці за одночасного низького споживання цих м'ясних продуктів українцями (40—60 % до фізіологічної норми).

Інші країни світу мають свою стратегію розвитку галузей тваринництва, які передбачають підтримку всіх без винятку первинних виробників, в нашому випадку — свинини, з метою забезпечення в першу чергу продуктами харчування власного населення. Китайський уряд, наприклад, мотивує розвиток свинарства для забезпечення потреб середнього і вищого класів продуктами з високим вмістом білка. М'ясо в Китаї нині є ознакою прогресу на фоні дефіциту. За основу прогресу або механізму модернізації сільського господарства Центральний комітет Комуністичної Партії Китаю (1998 р.) визначив вертикальну інтеграцію (побудова виробничого ланцюжка від поля до обіднього столу), а компанії агробізнесу (так звані підприємства Голови Дракона) — рушійною силою з реалізації цієї ідеї. Основна функція організаційно-управлінського сектору Голови Дракона — відкриття нових ринків, впровадження інновацій в галузі науки й технологій, покращення продуктивності селянських господарств і розвиток регіональної економіки. В основу державної стратегії вертикальної інтеграції та координації сільськогосподарського виробництва покладено договірні відносини між підприємствами Голови Дракона та дрібними фермерами, які гарантують стабільність цін і забезпечують прибуткове виробництво свинини. За визначенням китайських управлінців, вертикальна інтеграція — це форма моделі договірного сільського господарства "компанія і ферма". Станом на 2011 р. підприємства Голови Дракона займають 60 % посівних площ країни і виробляють 70 % від загального обсягу свинини і птицепродукції, а сукупна виручка досягла 917 млрд дол. США та 2/3 середньої вартості продовольчої кошика у великих містах. Голові Дракона належить 10 кращих компаній (окрім однієї) з переробки свинини (90 %), виробничих потужностей по забою худоби та підприємств роздрібної торгівлі (80%) тощо [2].

Українські експерти прогнозують збільшення виробництва свинини лише на 5 % (до 850 тис. т у забійній масі), а подальше збільшення пов'язують лише з розвитком експорту. І це при тому, що населення України споживає лише 21,5 кг свинини за рік, що у 1,5—3 рази менше, ніж у багатьох країнах світу. Тоді як Росія має намір інвестувати в галузь свинарських комплексів 200 млрд руб. до 2020 р. і збільшити загальний обсяг виробництва свинини на 65—70 %, внаслідок чого понад 80 % свинини вироблятимуть на комплексах, побудованих після 2005 р. [3]. Однак будівництво потужних комплексів з виробництва свинини є швидким вирішенням продовольчої проблеми і ще більшим загостренням соціальної. Разом із тим, за такого варіанта стратегії розвитку свинарства, загострюються проблеми екології — забруднення навколишнього природного середовища.

Найбільш розвинені в ЄС країни — Німеччина, Іспанія, Франція і Польща — мають різні тенденції у розвитку свинарства (працюють на замкнутому циклі або ж імпортують свиней живою масою 20 кг для подальшої відгодівлі). Основою успіху, поряд із розвитком комбікормової промисловості, інтенсифікації виробництва та збільшення попиту на внутрішньому ринку, є контрактова система відгодівлі свиней на забій, наприклад в Іспанії. Тут великі підприємства (виращують або купують поросят в інших країнах) здають поросят в оренду фермерським господарствам, забезпечують кормами, надають ветеринарні послуги тощо [4]. Наслідком такої кооперації є швидка адаптація до ринкових змін, зниження виробничих витрат і зростання ефективності виробництва свинини. Проте в ЄС, за умови розвинутого ринку кормів (і відповідно незначних площ фермерських землеволодінь), не будують великих комплексів через обмеження земельних площ для вивезення гною на поля (в основному будують відгодівельники до 5—10 тис. голів у розрахунку не більше 23 голви свиней на 1 га землі) [5]. Наприклад, у Данії законодавство про охорону навколишнього природного середовища змушує фермерів дотримуватися гармонічного співвідношення між поголів'ям тварин і розміром земельної ділянки. Не дозволяється, наприклад, тримати поголів'я понад 500 од. (одна одиниця — це 1 корова, 3 свиноматки, 30 забійних свиней або 2500 курчат на відгодівлі). Навіть господарства, у яких розмір ферми досягає 250 одиниць (наприклад, 7,5 тис. свиней на відгодівлі), працюють під ретельним екологі-

чним контролем. Зобов'язані також фермери використовувати 65 % площ під озимі культури, щоб зменшити змив азоту тощо [6]. Дослідник із США Крейг Андерсон зазначає, що світовою тенденцією є укрупнення окремих господарств з виробництва свинини до оптимальних з позиції управління, економіки і екології — 500—800 свиноматок [7, с. 45] або 10—20 тис. поголів'я свиней у регіонах, де розміщено виробництво зернових. В інших регіонах із низькими рівнем виробництва зерна та щільністю населення концентрація свиней на відгодівлі в господарстві вища як чинник її ефективності виробництва у цих умовах.

ВИСНОВКИ

Українське свинарство, як і в багатьох країнах світу, має значні резерви підвищення ефективності виробництва продукції. Для цього є всі передумови — розвинене зернове господарство, бажання селян працювати і низький рівень споживання м'яса. Але на заваді цьому стоїть відсутність будь-якого окресленого державою ринкового середовища, де б регулювались економічні відносини між усіма учасниками інтеграції, передусім — ціни на свинину. Як наслідок, на завершальній стадії виробництва — реалізації свинини на міських і оптових ринках, у супермаркетах тощо — роздрібні ціни перевищують реалізаційні ціни у декілька разів. За такої ситуації досягти конкурентних параметрів виробництва лише за допомогою зниження собівартості виробництва свинини стає проблематичним. Після запровадження контрактної форми економічних відносин в інтегрованому виробництві виникають всі передумови до розквіту галузі та входження на цей сегмент значної частки населення сільської місцевості. Тоді інтенсивні методи ведення свинарства, зокрема за рахунок нормованої годівлі тварин, матимуть позитивний результат — досягнення високоефективного виробництва м'яса, насиченість внутрішнього ринку свининою та експорт її надлишків. Таку стратегію проводять у життя країни світу, які дбають про свій народ.

Література:

1. Калинин Н.В. Развитие и эффективное функционирование предприятий на рынке говядины: монография / Н.В. Калинин, О.А. Саенко, В.В. Россоха. — К.: ННЦ ИАЭ, 2009. — 212 с.
2. Минди Шнайдер Статус: Голова Дракона [Электронный ресурс] / Минди Шнайдер, Ше-

фали Шарма. — Режим доступа: http://piginfo.ru/news/?SECTION_ID=-&ELEMENT_ID=9947

3. Животноводство [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ukragroconsult.com/news-main/zhivotnovodstvo/news-listing-extended/?b_start:int=90

4. Лукманн О.Ю. Тенденции развития свиноводческого сектора Евросоюза [Электронный ресурс] / О. Ю. Лукманн, Т. Бекер. — Режим доступа: <http://farmanimals.ru/articles/109/3405/>

5. Беяничев С.А. "Европейский опыт строительства свинокомплексов — в Россию!" [Электронный ресурс] / С.А. Беяничев. — Режим доступа: <http://www.jarvis-russia.ru/artlpg.php?id=2>

6. Зеленые свидетельства датских фермеров [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zzr.ru/archives/jivotnovod/2003/02/article3.htm>

7. Андерсон Крейг. Лекции по свиноводству / Крейг Андерсон. — М., 1995. — 82 с.

References:

1. Kalinchik, N. V. Saenko, O. A. and Rossoha, V. V. (2009), "Razvitie i jeffektivnoe funkcionirovanie predpriyatij na rynke govjadiny: monografija", [Development and effective operation of enterprises in the beef market: Monograph] National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics, Kyiv, Ukraine.

2. Shnajder Mindi, and Sharma Shefali (2013), "Title: Dragon Head" [Online], available at: http://piginfo.ru/news/?SECTION_ID=&ELEMENT_ID=9947 (Accessed 3 January 2015).

3. (2012), "Livestock" [Online], available at: http://www.ukragroconsult.com/news-main/zhivotnovodstvo/news-listing-extended/?b_start:int=90 (Accessed 5 January 2015).

4. Lukmann, O. Ju and Beker, T. (2014), "Trends in the development of the EU pig sector" [Online], available at: <http://farmanimals.ru/articles/109/3405/> (Accessed 3 January 2015).

5. Beljanichev, S.A. (2013), "The European experience in the construction of pig farms — in Russian!" [Online], available at: <http://www.jarvis-russia.ru/artlpg.php?id=2> (Accessed 4 January 2015).

6. Green certificates Danish farmers (2009), [Online], available at: <http://www.zzr.ru/archives/jivotnovod/2003/02/article3.htm> (Accessed 24 May 2010).

7. Anderson, Krejh (1995), Lektsyy po svynovodstvu [Lectures on the pig], Moscow, Russia. *Стаття надійшла до редакції 27.01.2015 р.*